

In memoriam

Professor Gintautas Česnys (1940–2009)

On the 28th of September we have lost professor Gintautas Česnys – the expert member of the Lithuanian Academy of Sciences, the previous Dean of Medical Faculty of Vilnius University (1988–1999), Head of the Anatomy, Histology and Anthropology Clinics (1988–2001). Next spring he would celebrate his 70th birthday. Sadly, “the next life step” has left unfinished: the history of Lithuanian anthropology, the summary of his own scientific investigations, new plans about memorialisation of prominent medical people, awakening of national public spirit. The scope of Professor’s interests was very wide – science, art, literature, history, the individual and society, nation and state. Professor left over 300 scientific publications, over 100 popular articles, 140 publications for encyclopaedias; he supervised 15 dissertations, was awarded a Lithuanian national scientific award (1989) and an Estonian state award (2005); he worked at the Lithuanian Scientific Council (1991), National Health Council (1998), Vilnius City Council (2000) and Lithuanian Committee of Bioethics (since 1997). Since 1997, Professor was a member expert of the Lithuanian Academy of Sciences and headed the Commission of Human Morphology. Gintautas Česnys was an excellent educator who delivered high-level lectures for most of today’s physicians. Under his guidance, a new Lithuanian textbook of anatomy, an original teaching tool concerning racial issues, has been just published.

Prof. Janina TUTKUVIENĖ
Head of Anatomy, Histology and Anthropology Chair,
Medical Faculty, Vilnius University

PROFESORIUS GINTAUTAS ČESNYS (1940–2009)

Šių metų rugsėjo 28 d. netekome Profesoriaus Gintauto Česnio – Lietuvos mokslų akademijos nario eksperto, buvusio Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekaną (1988–1999), Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vedėją (1988–2001). Ateinančių metų pavasarį, balandžio 23-iąją, Profesoriumi būtų sukakę 70 metų. Deja, jo paties žodžiais ta-

riant, „kitas gyvenimo etapas“ (taip jis įvardijo savo ateities planus dar rugpjūčio pabaigoje) liko nepabaigtas – tai Lietuvos antropologijos istorija, jo paties mokslinių tyrinėjimų apibendrinimas, planai įamžinti kitų žymių medikų ir antropologų atminimą, budinti tautos pilietiškumą. Dabar mes patys turime pasirūpinti šios neeilinės asmenybės atminimo išsaugojimu.

Profesoriaus interesų sfera – mokslas, menas, kultūra, literatūra, istorija, žmogus ir visuomenė, tauta ir valstybė – labai plati, aprėpianti nuo liaudiškos dainos ir paminklo Vincui Kudirkai iki žmogaus biologijos bei lietuvių etnogenezės. Iš viso parašyta per 300 mokslinių (iš jų per 12 monografijų, mokymo ir metodinių priemonių, daugiau nei 60 darbų paskelbta prestižiniuose užsienio leidiniuose), per 100 populiariųjų straipsnių, apie 140 straipsnių enciklopedijoms, vadovauta ir redaguota 15 disertacijų, pelnyta Lietuvos valstybinė mokslo premija (1989) ir Estijos valstybinis apdovanojimas (2005), darbuotasi Lietuvos mokslo taryboje (1991), Nacionalinėje sveikatos taryboje (1998), Vilniaus miesto taryboje (2000), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institute (nuo 1995), Lietuvos bioetikos komitete (nuo 1997). Nuo 1997 metų Profesorius buvo Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas ir vadovavo Žmogaus morfologijos komisijai. G. Česnys – tai ir puikus pedagogas, beveik visą dabartinę medikų kartą ugdes aukšto lygio paskaitomis, parašęs ne vieną vertingą mokymo priemonę. Daugiau nei po 20 metų pertraukos jam vadovaujant išleistas originalus lietuviškas anatomijos vadovėlis, drašis ir originali mokymo priemonė rasių klausimu.

G. Česnys buvo ypač gilus mokslininkas, gebėjęs žvelgti į bet kurią nagrinėjamą problemą ne tik mediko ir antropologo akimis, bet svarbiausia – tautos ir valstybės, humanitarinės kultūros aspektu. Dėl tokio požiūrio Profesorius pilietiškumo gaidelė sugebėjo uždegti ne vieną skeptiką. G. Česnio mokslinė veikla apima įvairaus amžiaus Lietuvos gyventojų biologijos, lietuvių tautos etnogenezės tyrinėjimus, istorijos, kultūros ir tradicijų sąsajų ieškojimus, asmens ir tautos santykio, šalies ir valstybės problemų nagrinėjimą.

Profesoriaus mokslinių darbų sfera prasideda kūdikių augimo ypatumų tyrimais ir apima populiacinę, etninę antropologiją. Jis pirmasis Lietuvoje atliko longitudinalinį kūdikių augimo tyrimą (šios medžiagos pagrindu parašė pirmąją disertaciją). Nors savo nuopelnus kukliai vadino „kūdikikiškais darbais“, tokių tyrimų pasaulinėje praktikoje nėra daug, o panašus tyrimas Lietuvoje nebuvo pakartotas. Slogiais sovietiniais laikais (apie 1970 m.) G. Česnys ryžosi nagrinėti pokario Lietuvoje neliestą temą – lietuvių etnogenezę. Tik drąsus ir laisvas žmogus galėjo taip pasielgti. Maždaug per ketvirtį amžiaus Profesorius sukaupe didžiausią rytiniame Baltijos regione iškastą Lietuvos gyventojų kaukolių ir ištisu skeletų kolekciją, stebinančią griežta tvarka ir moksline verte. Savo etninės antropologijos darbais G. Česnys prie „rizikingų“ rasinių problemų tyrinėjimo sovietiniais metais pripratino ne tik mokslininkus, bet ir skaitančią visuomenę. Didžiąją dalį etninės antropologijos tyrinėjimų Profesorius apibendrino savo antroje Maskvos universitete 1986 m. apgintoje disertacijoje „Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija“. Lietuvių etnogenezės palyginimui daug darbuotasi svečiose šalyse – medžiagą apie mūsų protėvius Gintautas Česnys rinko Rusijos miestuose, Minske, Taline, Rygoje, Baltstogėje, Varšuvoje, Krokovoje, Poznanėje, Stokholme, Kopenhagoje.

Taip sukaupia neįkainojama mokslinė medžiaga ir nūdienos mokslininkams (pritaikius šiuolaikiškus tyrimų metodus galima naujai pažvelgti į Lietuvos gyventojų fizinio tipo kaitą per 10 tūkst. metų).

Humanitaro savybės, gebėjimas kruopščiai „per mokslo prizmę“ rinkti svarbius istorinius faktus ir juos apibendrinti padėjo sukaupti daug medžiagos apie medicinos istoriją ir antropologiją Lietuvoje, įvertinti jai nusipelnčius žmones. Gydytojo, anatomo ir antropologo žinios ne kartą gelbėjo tyrinėjant Kristijono Donelaičio, arkivyskupo palaimintojo Jurgio Matulaičio, atpažįstant karalienės Barbaros Radvilaitės, Vilniaus vyskupo Abraomo Vainos ir Estijos prezidento Konstantino Petso palaikus (už tai jam 2005 m. buvo įteiktas Estijos valstybinis apdovanojimas – ordinas „Terra Mariana“).

Mokslininko, anatomo, antropologo žinios, humanitaro ir menininko gyslė, pagaliau piliečio dvasia atsiskleidė, matyt, visą gyvenimą rūpėjusioje temoje – įamžinti tėvo atminimą. Tik gimęs, po kelių mėnesių G. Česnys neteko tėvelio, kurį jau būdamas profesoriumi vėl atrado iš archyvų ir kitų šaltinių, atkūrė jo paveikslą išsamioje studijoje. Pastarąjį darbą visiškai pagrįstai priskirdavo savo trečiajai disertacijai. „Didžiuojuosi savo tėvu“ – tai ne vienos asmenybės ar giminės biografija, tai knyga, kurioje nušviesti tarpukario Lietuvos inteligentijos nuopelnai, visos tautos tragizmas ir sovietų okupacijos genocidas.

Profesoriaus pilietiškumą liudija šios pareigos: Medicinos fakulteto Sąjūdžio pirmininkas (1989), Agresijos aukų sveikatos centro koordinacinės tarybos narys, Šiaurės šalių BRIMHEALTH programos tarybos narys (1992), Nacionalinės sveikatos tarybos narys (1998), Vilniaus miesto tarybos narys (2000), nuo 1999 m. – fondo Vinco Kudirkos atminimui įamžinti steigėjų pirmininkas. Apmaudu, kad neilgai galėjo pasidžiaugti didelių jo pastangų dėka šių metų liepos 6 d. atidengtu tautos dvasios ir sąmoningumo žadintojo Vinco Kudirkos paminklu. G. Česnys buvo neabejingas dainai, muzikai: studentaudamas dainavo Vilniaus universiteto dainų ir šokių ansamblyje, vėliau – Lietuvos kompozitorių sąjungos vyrų chore, Vilniaus mokytojų namų ansamblyje „Kankleliai“. Šiandien, XXI a. pradžios vartotojiškoje visuomenėje, amžinųjų vertybių skalės kitimo laikmečiu, tokią Profesoriaus veiklą galima vadinti tautinės savimonės ir pilietiškumo skatinimu, amžinųjų vertybių puoselėjimu.

Liūdna, kad ant rašomojo stalo ir kompiuteriuose liko jo svajonė – nepabaigta Lietuvos antropologijos istorija, visą mokslinį kūrybinį laikotarpį apibendrinanti knyga. Didžiuodamiesi savo Profesoriumi pažadame išlaikyti katedroje nors dalelę jo dvasios, mokslinės minties, požiūrio į amžinąsias vertybes.

Prof. Janina TUTKUVIENĖ
Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto
Anatomijos, histologijos ir antropologijos
katedros vedėja